

7. Stoliarenko, O., Stoliarenko, O., Prokopchuk, V., Zhuravlova, L., Demchenko, I., Martynets, L., & Yakovliv, V. (2021). Fostering a Values-Based Attitude towards a Person in Secondary Schools in the Post-Soviet Space. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*, 13(3), 166–188. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/13.3/446>
Режим доступу: <https://lumenpublishing.com/journals/index.php/rrem/article/view/3475>

Ю. О. МЄЛКОВ

*д-р філос. наук, ст. досл., Інститут вищої освіти НАПН України;
ННІПСН МАУП, Київ
<https://orcid.org/0000-0002-8186-0357>*

ГУМАНІСТИЧНІ ІНТЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЙ ОСВІТИ В УМОВАХ ХХІ СТОЛІТТЯ

Стрімкі зміни в житті суспільства ХХІ століття призвели до появи цілої низки викликів для людської діяльності. Розвиток технологій, зокрема заснованих на штучному інтелекті, радикальні зміни у способах виробництва, ескалація міжнародної напруженості та зростання екстремізму, націоналізму, нетолерантності та ксенофобії, що має свій безпосередній прояв у війні на теренах України, призводять до проблематизації вже самого існування людини у світі майбутнього, а також і до нагальної необхідності переосмислення підвалин людського буття, а тому й гуманістичних підходів до визначення стратегій розвитку освіти — як саме того фактору, що має наділити людину здатністю до життєдіяльності за нових суспільних умов.

Таким гуманістичним інтенціям трансформації освіти присвячені й заходи та програми ООН [3] та ЮНЕСКО [1]. Поняття “гуманізму” виступає в даному випадку глибоким філософським концептом, сутність якого є історично мінливою — та могла виступати за різних часів позначенням таких тенденцій, як секуляризація, універсалізм чи автономія особистості. Але, на мій погляд, у будь-якому разі ідея гуманізму символізує повноту та цілісність людського буття на противагу будь-яким партикулярним обмеженням, від станових до національних. Гуманізм виступає проголошенням здатності кожної людської особистості виступати суб’єктом власного життя і власної діяльності [2, с. 9].

Саме подібна настанова лежить і в основі гуманістичних інтенцій трансформації освіти в умовах ХХІ століття. По-перше, йдеться про право та обов’язок кожного учасника освітнього процесу — в тому числі й студента та викладача — виступати в якості його повноправного та відповідального суб’єкта, а не “об’єкта” будь-яких планів і програм, прийнятих та затверджених чи то закладом вищої освіти, чи то центральним виконавчим органом держави. По-друге, мається на увазі й повнота людської істоти: вся людська природа в

цілому бере участь у навчанні, творчості, діяльності — а не один лише розум, не одна тільки раціональна сторона особистості. Людські емоції та людська воля, звернення до цінностей та моралі також є актуальними та необхідними для завдань вищої освіти: не дарма поняття “доброчесності”, в тому числі й академічної доброчесності, перекладається з багатьох мов як “цілісність”.

По-третє, що є ще більш важливим, метою наявних трансформацій освіти виступає, за визначенням звіту про діяльність відповідного саміту ООН, який проходив у вересні 2022 року, надання освіти кожній людині без винятку — мета, що визнається ще вкрай далекою від досягнення, зафіксованого у “Порядку денному до 2030 року”. Під такою освітою розуміється набуття кожним вміння вчитися протягом усього життя, вміння жити та працювати у мінливому світі, а головне — вміння жити разом з іншими людьми, поважати інших людей та природу, адже лише за такої умови можна жити та насолоджуватися повноцінним і осмисленим життям [3, р.1].

Така перспектива може позначатися, з одного боку, як “винаходження освіти заново” [1], — проте, з іншого боку, зовсім не дивно, що означені інтенції трансформації освіти передбачають повернення до класичної ідеї Просвітництва, становлення парадигми “Нового Просвітництва”. Зокрема, у сфері вищої освіти це означає реактуалізацію класичної європейської ідеї університету, яка передбачає всебічний розвиток особистості та виховання культурної людини на противагу підходу доби Модерну, що базується на орієнтації на певний набір визначених знань і навичок. Справа в тому, що в ситуації мінливого світу немає сенсу розглядати вищу освіту в її старому “реалістично-практичному” ключі, оскільки “готових” знань, придатних до життя у світі XXI століття, немає, і університети, окрім іншого, мають готувати спеціалістів у таких сферах і галузях, які ще можуть чи мають з’явитися у майбутньому з тим або іншим ступенем імовірності. Саме це й мається на увазі під відомим гаслом “освіти протягом усього життя”: надання не певного набору навичок чи знань, а виховання здатності самостійно створювати знання та отримувати навички у своїй поточній життєдіяльності — як повсякденній, так і професійній. А це, у свою чергу, обертається зростаючою вагою загальних і суспільних дисциплін, оскільки завдання полягає насамперед у формуванні таких якостей, як критичне та незалежне мислення, толерантність, комунікабельність, відповідальність тощо.

При цьому для України навіть за умов обтяжливих воєнних реалій, що на перший погляд аж ніяк не сприяють ані розвитку, ані гуманізації, такий заклик виступає історичним шансом подолати ситуацію перманентного “наздоганяння” та перебудувати свою вищу освіту відповідно до провідних світових тенденцій. Подібно до того, як пандемія COVID-19, при всій своїй трагедійності, стала несподіваним каталізатором цифровізації освіти в багатьох країнах світу та сприяла формуванню та популяризації нових форм і методів навчання у школах та університетах, так само післявоєнне відновлення вітчизняної освіти може стати позитивним фактором у реалізації означених настанов — і у досягненні вищою освітою здатності “працювати на випередження”, а не на наздоганяння.

Серед можливих напрямів чи перспектив такої гуманістичної трансформації можна позначити, зокрема, реінституціалізацію університетів. Заклад вищої освіти, при всій реактуалізації ідеї класичного європейського університету (згадаймо ідеї Гумбольдта, Ньюмана, Ортеги-і-Гассета, Ясперса), втрачає, по-перше, монополію на вищу освіту, поступаючись місцем іншим гравцям на цьому полі, а особливо самоосвіті за допомогою сучасних цифрових технологій; по-друге — свій статус як закритого соціального інституту, перетворюючись на свого роду віртуальне утворення; а по-третє — централізовану структуру, що не в змозі повною мірою забезпечити згадане вище перетворення кожного учасника освітнього процесу на його повномірному суб'єкта.

Йдеться, таким чином, про корінну демократизацію, деформалізацію та децентралізацію як змісту, так і методів освітнього процесу. Зокрема, у плані здійснення дослідницької діяльності, університет може виступати не лише як центр створення знань, але й як каталізатор поширення академічної культури в суспільстві в цілому. Таку культуру можна вважати безпосереднім втіленням як критичного мислення, так і та етосу раціонального дискурсу. Наприклад, замість того, щоб змушувати всіх студентів писати стандартні курсові роботи на заздалегідь визначені теми (багато хто зі студентів не має до цього ані схильності, ані здібностей, а тому така процедура приносить мало користі та веде хіба що до порушень академічної доброчесності), доцільніше було б знайомити учнів з уявленнями про те, що таке знання і як вони формуються; що таке наукове дослідження; як здійснюється процедура раціонального пошуку та як відрізнити достовірні джерела від недостовірних, факти від “фейків”, — тобто, з усім тим, що буде корисним для них як у повсякденному житті, так і у фаховій діяльності, навіть якщо така діяльність не буде пов'язана безпосередньо з наукою як професією. Саме таким чином сучасний університет і може перетворитися з інституту зі створення знань на осередок формування вже цілого суспільства знань, заснованого на гуманістичних засадах.

Джерела

---

1. Beyond Limits. New Ways to Reinvent Higher Education: Working document for the World Higher Education Conference, 18-20 May 2022 / UNESCO, 2022. URL: <https://www.whec2022.org/EN/homepage/Roadmap2030>
2. Mielkov Yu., Bakhov I., Bilyakovska O., Kostenko L., Nych T. Higher Education Strategies for the 21st Century: Philosophical Foundations and the Humanist Approach. *Revista Tempos E Espaços Em Educação*, 2021, Iss. 14(33), art. e15524. DOI: <https://doi.org/10.20952/revtee.v14i33.15524>
3. Report on the 2022 Transforming Education Summit / United Nations, 2023. URL: https://www.un.org/sites/un2.un.org/files/report_on_the_2022_transforming_education_summit.pdf